

Sygn. akt III CSK 64/06

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 7 czerwca 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Iwona Koper (przewodniczący)

SSN Jan Górowski

SSN Hubert Wrzeszcz (sprawozdawca)

Protokolant Iwona Budzik

w sprawie z powództwa W. T. i in. ,
przeciwko Gminie S.
o wydanie nieruchomości,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 7 czerwca 2006 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 5 sierpnia 2005 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powodowie domagali się wydania nieruchomości bezpodstawnie - ich zdaniem - przejętej na cele reformy rolnej. Pozwana wniosła o oddalenie powództwa, zarzucając, że powodom nie przysługuje prawo własności spornej nieruchomości.

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 28 grudnia 2004 r. oddalił powództwo.

Sąd ustalił, że sporna nieruchomość jest położona w granicach administracyjnych miasta S., przy ul. M. 40 i ma powierzchnię 13 arów 72 m². Składa się z części parceli nr 799 o powierzchni 10 arów 72 m² oraz z części parceli nr 7845/11, objętych wykazem hipotecznym [...] zaginionej księgi tabularnej wadowickiej, prowadzonej przez Wydział Hipoteczny Sądu Okręgowego w W. Nieruchomość nie ma urządzonej księgi wieczystej, a w ewidencji gruntów jest oznaczona nr 9526/16.

Sporna nieruchomość została przejęta przez Skarb Państwa na cele reformy rolnej na podstawie dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz. U. Nr 3, poz. 13 ze zm., dalej: dekret). Dnia 30 stycznia 1947 r. Wojewódzki Urząd Ziemski w K. złożył w Sądzie Okręgowym Wydział Hipoteczny w W. wniosek o wydanie uchwały. Stosowna uchwała - stwierdzająca przejęcie spornej nieruchomości, stanowiącej własność J. T., przez Skarb Państwa na cele reformy rolnej - została wydana przez Sąd Grodzki w S. dnia 22 lutego 1947 r.

Sporna nieruchomość należała do posiadłości, którą otrzymał J. T. na podstawie umowy darowizny z dnia 5 stycznia 1932 r. W chwili wejścia w życie dekretu znajdował się na niej budynek, w którym siostry zakonne prowadziły finansowaną przez J. T. ochronkę dla dzieci z majątku ziemskiego. Ponadto na spornej nieruchomości znajdowały się inne budynki zajmowane przez pracowników tartaku należącego do posiadłości J. T. Sporna nieruchomość była funkcjonalnie powiązana z majątkiem ziemskim J. T.

Powodowie są spadkobiercami J. T., który zmarł dnia 19 lutego 1989 r.

Sąd Okręgowy stwierdził, że majątek ziemski J. T., podlegał przejęciu na cele reformy rolnej na podstawie art. 2 ust. 1 lit.e dekretu. Przejęciu uległa także sporna nieruchomość jako stanowiąca integralną część majątku ziemskiego.

Powodowie nie wykazali bowiem, aby była ona odrębną nieruchomością, wyodrębnioną w wyniku parcelacji dokonanej przed 1 września 1939 r.

Sąd Apelacyjny zaskarżonym wyrokiem zmienił orzeczenie Sądu pierwszej instancji i uwzględnił powództwo.

Z dodatkowych ustaleń faktycznych Sądu odwoławczego wynika, że Wojewoda M. - na wniosek powodów z dnia 7 marca 2001 r. - decyzją z dnia 23 sierpnia 2004 r. stwierdził, iż wskazane przez powodów nieruchomości, w tym parcela budowlana nr 799 oraz parcela gruntowa nr 7845/14, których części tworzą sporną nieruchomość, podlegały przejściu na cele reformy rolnej. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi - na skutek odwołania powodów - decyzją z dnia 5 maja 2005 r. uchylił decyzje Wojewody M. i umorzył postępowanie w sprawie. Uznał bowiem, odwołując się do orzecznictwa Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie, że przewidziane w § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzaniu reformy rolnej (Dz. U. Nr 10, poz. 51 ze zm., dalej: rozporządzenie) postępowanie administracyjne w sprawie orzekania, czy dana nieruchomość podpada pod działanie przepisów art. 2 ust. pkt.e dekretu dotyczy jedynie sytuacji, w których wątpliwości wiążą się z obszarem przejmowanej nieruchomości. Nie obejmuje ono natomiast innych sporów, zwłaszcza co do charakteru przejętej nieruchomości.

Sąd Apelacyjny nie podzielił dokonanej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi interpretacji § 5 rozporządzenia i uznał, że może sam orzec, czy sporna nieruchomość podpada pod działanie art. 2 ust.1 lit.e dekretu, ponieważ niniejsza sprawa - ze względu na decyzję Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi - stanowi wypadek wyjątkowy.

Sąd drugiej instancji ustalił, że sporna nieruchomość nie pozostawała w związku funkcjonalnym z pozostałą częścią majątku ziemskiego J. T. Świadczy o tym położenie nieruchomości w centrum miasta i wykorzystywanie jej na cele charytatywno-religijne (oprócz ochronki znajdowała się tam także kaplica). Z zeznań świadków wynika też - wbrew ustaleniom Sądu pierwszej instancji - że do ochronki chodziły nie tylko dzieci z majątku ziemskiego. Ponadto jest bezsporne, że

nieruchomość nie została przeznaczona na cele reformy rolnej, albowiem w dawnym budynku ochrony obecnie znajduje się siedziba PTTK. Bezsporne jest również to, że do dziś prawo własności Skarbu Państwa nie zostało ujawnione w księdze wieczystej, nie ma też dowodu na to, że pozwana jest właścicielem nieruchomości.

Zdaniem Sądu sporna nieruchomość w chwili wejścia w życie dekretu stanowiła odrębną zabudowaną nieruchomość, położoną w centrum miasta, funkcjonalnie niezwiązaną z majątkiem ziemskim J. T. Jej przejęcie na cele reformy rolnej nastąpiło zatem z naruszeniem przepisów dekretu. Uzasadnione jest więc powództwo o jej wydanie oparte na art. 222 § 1 k.c.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach, pełnomocnik pozwanej zarzucił naruszenie art. 222 § 1 k.c., art. 2 ust. 1 lit.e dekretu, § 5 rozporządzenia, art. 6 k.c. przez ich błędną wykładnię, art. 2 i art. 10 Konstytucji w zw. z art. 222 § 1 i art. 6 k.c. oraz art. 2 w zw. z art. 379 pkt 1 k.p.c. Powołując się na te podstawy wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania bądź o uchylenie orzeczenia i oddalenie pozwu albo oddalenie powództwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności rozważenia wymaga zarzut nieważności postępowania z powodu niedopuszczalności drogi sądowej, ponieważ jego uwzględnienie powoduje najdalej idące skutki procesowe (art. 386 § 3 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.).

Zgodnie z art. 1 w związku z art. 2 § 1 k.p.c., sprawami cywilnymi rozpoznawanymi przez sądy powszechne są sprawy ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, a także te sprawy, które wprawdzie nie wynikają z ww. stosunków, niemniej stosuje się do nich – z mocy ustaw szczególnych - przepisy kodeksu postępowania cywilnego. Sprawą cywilną jest zatem taka sprawa, w której żądana przez powoda ochrona prawna sprowadza się do wywołania skutku w zakresie stosunku cywilnoprawnego sensu largo, a więc stosunku osobistego, rodzinnego lub majątkowego, istniejącego między podmiotami występującymi jako równorzędni i równoprawni partnerzy.

Sprawami cywilnymi są jednak także sprawy, które ze swej istoty nie są sprawami, o jakich wyżej mowa, bo ich źródłem jest prawo publiczne, niemniej uchodzą za takie z mocy wyraźnego ustanowienia ustawodawcy, który skierował je do właściwości sądów powszechnych i nakazał stosowanie do ich rozpoznawania przepisów kodeksu postępowania cywilnego (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2003 r., III CK 319/03, OSNC 2005, nr 10, poz. 31).

W świetle powyższych uwag nie może budzić wątpliwości, że Sąd trafnie uznał, iż niniejsza sprawa, w której powodowie domagają się wydania nieruchomości na podstawie art. 222 § 1 k.c., jest sprawą cywilna w rozumieniu art. 1 k.p.c. Dotyczy ona sprawy z zakresu prawa cywilnego i nie została przekazana do właściwości innych organów (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 2004 r., III CK 496/02, Lex nr 152776).

Tej oceny nie zmienia fakt, że kwestią sporną w sprawie jest okoliczność, czy nieruchomość, której wydania domagają się powodowie, podlegała przejęciu przez Skarb Państwa na cele reformy rolnej. Ta sporna kwestia, której rozstrzygnięcie należy do właściwości oznaczonego organu administracji publicznej (§ 5 rozporządzenia), nie ma wpływu na ocenę niniejszej sprawy z punktu widzenia dopuszczalności drogi sądowej, ponieważ nie stanowi ona przedmiotu powództwa w sprawie, a jedynie przesłankę dochodzonego roszczenia o wydanie nieruchomości na podstawie art. 222 § 1 k.c. Argumentu wspierającego to stanowisko dostarcza niepublikowany wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2005 r., III CK 350/05, w którym Sąd Najwyższy uznał, że nie należy do drogi sądowej - ze względu na unormowanie zawarte w § 5 rozporządzenia - sprawa o ustalenie, iż nieruchomość nie podlegała przejęciu na cele reformy rolnej na podstawie art. 2 ust. 1 lit.e dekretu.

Konkludując, zarzut że zaskarżony wyrok został wydany w postępowaniu dotkniętym nieważnością, z powodu niedopuszczalności drogi sądowej w sprawie, należało uznać za nieuzasadniony.

Kwestia orzekania w sprawach, czy dana nieruchomość podpada pod działanie art. 2 ust.1 lit.e dekretu - podniesiona w skardze kasacyjnej w aspekcie, jaki organ jest do tego uprawniony (sąd czy organ administracji państwowej) - była

już przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego. W uchwale z dnia 27 września 1991 r., III CZP 90/91 (OSNC 1992, nr 5, poz. 72) Sąd Najwyższy uznał, że rozstrzygnięcie, czy dana nieruchomości nie podpada pod działanie wymienionego przepisu dekretu następuje w drodze decyzji administracyjnej. Taki wniosek wynika bowiem jednoznacznie z § 5 rozporządzenia, który wyraźnie przekazał rozstrzygnięcie sporów w omawianych sprawach - w formie decyzji podlegającej zaskarżeniu według zasad określonych w kodeksie postępowania administracyjnego - do właściwości organu administracji państwowej. Przytoczona uchwała spotkała się z aprobatą w orzecznictwie Sąd Najwyższego (niepublikowane wyroki: z dnia 13 lutego 2003 r., III CKN 1492/00, z dnia 16 listopada 2004 r., III CK 322/04, z dnia 20 grudnia 2005 r., III CK 350/05). Uzasadnia to wniosek, że w judykaturze Sądu Najwyższego ugruntowało się stanowisko, iż orzekanie w sprawach, czy dana nieruchomości podpada pod działanie art. 2 ust. 1 lit.e dekretu należy do właściwości organu administracji publicznej.

Nie można zatem odmówić racji skarżącej, że Sąd Apelacyjny, przesądzając w postępowaniu sądowym negatywnie sporna kwestię, czy nieruchomości podpadała pod działanie art. 2 ust. 1 lit.e dekretu, naruszył § 5 rozporządzenia. W niniejszej sprawie nie zachodzi - wbrew odmiennemu stanowisku Sądu - usprawiedliwiający to rozstrzygnięcie „wypadek wyjątkowy”. Nie ma bowiem dostatecznych powodów, nie przesądzając kwestii, czy w ogóle „wypadek wyjątkowy” może uzasadniać orzekanie przez sąd powszechny w sprawach określonych w § 5 rozporządzenia, aby w ten sposób traktować sytuację, w której powodowie zrezygnowali, nie uzyskawszy w postępowaniu administracyjnym korzystnej dla siebie decyzji na podstawie § 5 rozporządzenia, z wykorzystania szansy zweryfikowania tej decyzji w postępowaniu sądownoadministracyjnym. Przesądzająca o treści decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 maja 2005 r. interpretacja § 5 rozporządzenia, oparta na przytoczonych w decyzji orzeczeniach Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie, nie była powszechnie stosowana w praktyce sądów administracyjnych. Wątpliwości w orzecznictwie administracyjnym dotyczące wykładni § 5 rozporządzenia spowodowały przedstawienie zagadnienia prawnego powiększonemu składowi

Naczelnego Sądu Administracyjnego. Rozstrzygając to zagadnienie, Naczelny Sąd Administracyjny w składzie siedmiu sędziów w uchwale z dnia 5 czerwca 2006 r., I OPS 2/06 nie podzielił wykładni § 5 rozporządzenia, która przesądziła o treści decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 maja 2005 r.

Z przedstawionych powodów należało uznać, że Sąd nie był uprawniony do orzekania, czy sporna nieruchomość podpadała pod działanie art. 2 ust. 1 lit.e dekretu. Wydanie zaskarżonego wyroku z obrazą § 5 rozporządzenia przesądza także o trafności zarzutu naruszenia art. art. 2 ust. 1 lit.e dekretu i art. 222 § 1 k.c.

Skarżąca również trafnie zakwestionowała stanowisko Sądu Apelacyjnego, podnosząc zarzut naruszenia art. 6 k.c., że na niej spoczywał ciężar przedstawienia dowodu w postaci decyzji wydanej na podstawie § 5 rozporządzenia na okoliczność, iż sporna nieruchomość podpadała pod działanie art. 2 ust. 1 lit.e dekretu. Racje ma bowiem skarżąca, że w realiach sprawy nie ma podstaw do takiego rozłożenia ciężaru dowodu. Z podstawy faktycznej rozstrzygnięcia wynika, że zachowały się dokumenty - wystawione na skutek czynności podejmowanych przez Wojewódzki Urząd Ziemiański w K. w 1947 r. - świadczące o tym, iż Skarb Państwa przejął sporną nieruchomość na cele reformy rolnej. W tej sytuacji ciężar wykazania decyzją przewidzianą w § 5 rozporządzenia, że sporna nieruchomość nie podpadała pod działanie art. 2 ust. 1 lit.e dekretu spoczywa na powodach, ponieważ oni w procesie windykacyjnym twierdzą- wbrew zachowanym dokumentom - iż nie nastąpiło przewidziane w dekrete bezzwłoczne przejście nieruchomości na własność Skarbu Państwa na cele reformy rolnej (art. 2 ust. 1 dekretu).

Dla oceny rozkładu ciężaru dowodu w sprawie nie ma znaczenia umowa darowizny z 1932 r., albowiem kwestionowana zmiana prawa własności nieruchomości nastąpiła po jej zawarciu. Nie znajduje także zastosowania w sprawie stanowisko dotyczące rozkładu ciężaru dowodu zawarte w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2003 r., III CKN 1492/00 (Lex nr 78667), ponieważ zostało ono wyrażone na tle innego stanu faktycznego (organy Skarbu Państwa dokonały w tamtej sprawie faktycznego wyzucia właściciela z prawa własności, bez zachowania trybu przewidzianego w dekrete).

Zarzuty naruszenia prawa materialnego, uznane za słuszne z przedstawionych wyżej powodów, przesądziły o uwzględnieniu skargi kasacyjnej. Wynik postępowania kasacyjnego spowodował jednak potrzebę zbadania pozostałych zarzutów apelacyjnych, które uznane za bezprzedmiotowe - ze względu na treść zaskarżonego orzeczenia - nie zostały rozpoznane. Dlatego Sąd Najwyższy - na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. - orzekł, jak w sentencji wyroku.